

Als Roth in Frankrijk

Leesexemplaar

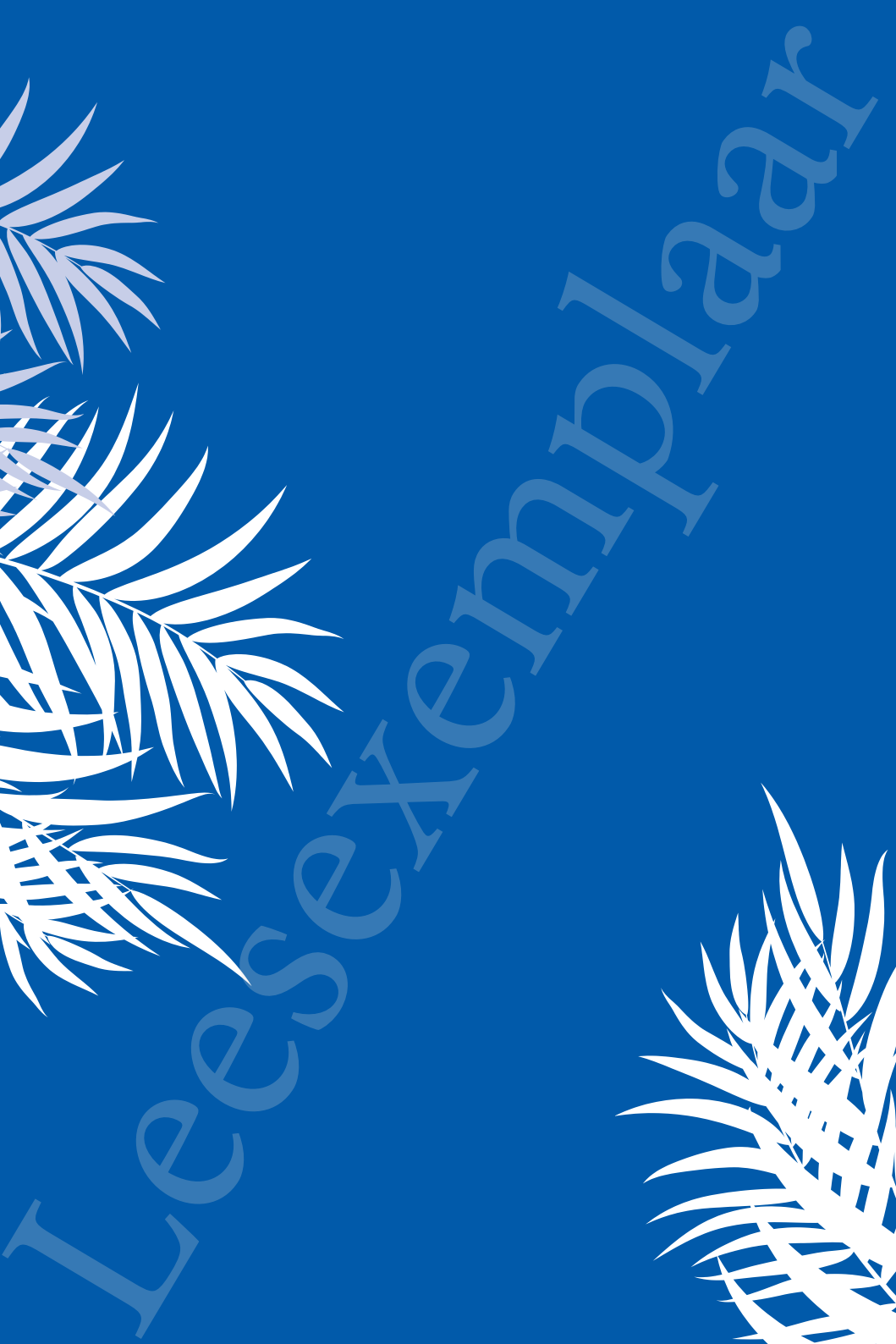
Als Roth in Frankrijk

Een literaire reis
door le Midi

Jolien
De Bouw

P E L C K M A N S

Proloog - 7

Deel I · Marseille - 17

LIBERTÉ - 22

EGALITÉ - 27

FRATERNITÉ - 29

Deel II · In de witte steden van le Midi - 35

LYON - Het feest dat eten heet - 37

VIENNE - Het fantasma van de *exode urbain* - 45

TOURNON-SUR-RHÔNE - De égalité in
het Franse onderwijs - 54

AVIGNON - Waar volkeren vermengen tot een opwindende
smeltkroes of een baken van extreemrechts - 60

LES BAUX-DE-PROVENCE - De frictie
tussen toerisme en behoud - 67

NÎMES - Het land dat alles wil conserveren - 72

ARLES - Razendsnelle gentrificatie - 79

BEAUCAIRE - Het Franse gevoel van verval - 84

MARSEILLE - Een razende stad die aantrekt én afstoot - 88

NICE - Luxe en de beau monde - 92

Deel III · Frankrijk door een Franse bril - 103

Ode aan Frankrijk - 131

Proloog

Het was maart 1925 toen Friedrich Ebert, de eerste president van de Republiek van Weimar, stierf. Joseph Roth wist dat dit een gevaarlijk keerpunt zou vormen. Het waren woelige tijden die alleen nog maar woeliger beloofden te worden. Roth was overtuigd: hij zou niet in Duitsland blijven.

De *Frankfurter Zeitung*, de krant waar hij nog maar een paar maanden bij werkte, had op dat moment geen correspondent in Parijs. Roth kreeg het voor elkaar dat hij naar Parijs werd gestuurd. In mei 1925 vertrok hij.

De joods-Oostenrijkse Roth (1894-1939) had toen al voor verschillende Duitstalige kranten geschreven. Hoewel hij vooral bekend werd met zijn meesterwerken *Job* (1930) en *Radetzkymars* (1932), liet de auteur met zijn reportages, brieven en essays ook een schat aan non-fictie achter.

Roth werd naar eigen zinnen journalist ‘uit wanhoop over het volslagen onvermogen van alle beroepen’ om hem te bevredigen. Zijn lievelingsdier was de spin. Want, zo zegt hij, ‘die hebben van alle insecten (op luizen na) het meeste verstand. Ze zitten stil in hun net en vertrouwen erop dat het toeval hun eten brengt.’ Net zo was hij als verslaggever. Scherp observerend schreef hij neer wat hij ervoer en wat het met hem deed. Hij was de man aan de zijlijn wie niets ontging. ‘Wie koppig blijft zitten, ziet veel’, schreef hij aan het einde van zijn leven. En dat is wat hij had gedaan.

Nochtans reisde Roth veel. Hij was correspondent in Parijs, verslaggever in de USSR, Polen, Duitsland en Joegoslavië. Hij was voortdurend onderweg, ging van hotel naar hotel, had lang geen vaste verblijfplaats, geen woning – zijn hele leven paste in drie koffers.

In Frankrijk aangekomen beleefde Roth wittebroodsweken. Hij vond er de sfeer waarnaar hij al jaren verlangde: mediterrane, heidens, christelijk én joods tegelijk. En vooral: niet-Pruisisch. Hij voelde een grote last van zich afglijden, nu de schaduw van het autoritaire Duitsland zijn horizon niet langer verduisterde.

Al snel trok de auteur-journalist naar het zuiden van Frankrijk. Langs de Rhônevallei trok hij verder zuidwaarts. Hij zou er voor zijn krant reportages schrijven. Tientallen schreef hij er vanuit wat hij ‘de witte steden’ ging noemen. In Lyon, Vienne, Nîmes, Tournon, Marseille en Nice stonden de zonbeschenen kalksteen en lichte façades in fel contrast met de grijze, sombere steden uit Centraal- en Oost-Europa waar hij vandaan kwam. ‘Op mijn dertigste kreeg ik eindelijk de witte steden te zien waarvan ik als kind had gedroomd.’

Aanvankelijk was Roth dol op Frankrijk. Voor hem was het de andere kant van de schutting, een land waar het leven hoogstaander is. ‘Wie niet hier is geweest, is maar een half mens’, stelde Roth.

Die Zuid-Franse steden van le Midi gaven hem zo’n stortvloed aan inspiratie, meer dan hij kwijt kon in de krant, dat hij zijn reis door die steden in een boek goot. *Die weißen Städte* zou pas na Roths dood het levenslicht zien.

De teksten die Roth in de jaren twintig in le Midi schreef, grandioos naar het Nederlands vertaald door Els Snick en gebundeld als *In het land van de eeuwige zomer. Reportages uit Frankrijk*,

zijn een lofzang aan het adres van de wasvrouwen bij de Rhône in Lyon, aan Vienne, 'een stad in haar volle schoonheid gestorven', aan Avignon, 'de witste stad ter wereld', aan Arles, 'ook een witte stad, maar met het witte zilver van de ouderdom' en aan het kosmopolitische Marseille. Toch slaat zijn verwondering ook af en toe om in verbijstering.

Na de inauguratie van Adolf Hitler vestigde Roth zich definitief in Parijs, waar kleine Duitse gemeenschappen ontstonden van schrijvers die veiligheid zochten in Frankrijk. Zijn romans waren in Duitsland ondertussen verboden en zijn inkomsten slonken. Het ging snel bergaf met Roth. De voormalige sterreporter ging ten onder aan drank. Drie maanden voor de Duitsers in 1939 Polen binnenvielen, stierf Roth in zijn geliefde Parijs aan de gevolgen van een delirium tremens.

IN ROTH'S TIJD vielen grote rijken uit elkaar. Politieke instabiliteit werd versterkt door een economische depressie. Democratieën mislukten en dictatoriale regimes kwamen tot stand. De internationale verhoudingen stonden onder hoogspanning.

Maar in de Parijse bubbel had de schrijver een refuge gevonden tegen het heersende pessimisme. Het paradijs vond hij in een kelder ergens in Montmartre. Dat schreef hij in 1926. Na te zijn afgedaald via een trap die langs weerskanten bedekt was met spiegels waarin het blauwe licht van kleine lampjes weerpiegelde, stootte hij op een orkest. De muziek dirigeerde de ruimte, de kleur en de dans van het paradijs. Met een glas calvados in de hand zag hij er mensen dansen tussen de dicht op elkaar geplaatste tafels en stoelen. Vrouwen, of engelen, streelden er zijn haar in een feestgedruis dat deed vergeten dat het daarboven onverbiddelijk bergaf ging. Het geeft goed de sfeer weer van het Parijs van weleer.

Maar Roth verliet ook de Parijse bubbel. Hij bezocht Saint-Quentin, in het noorden. Vanuit de trein zag hij de slagvelden en de vernielingen die de Eerste Wereldoorlog er had aangericht. Je kon er de oorlog nog ruiken. Die rook naar oud vuur en gebluste kalk, een bitterzoete stank van verrotting in een aan flarden geschoten stad. Langs de Somme zag hij in de regen de loopgraven en de grond die door lijken werd gevoed. Ondanks de groene twijgjes die opschoten, de bloeiende blaadjes en de leeuweriken in de lucht was de hemel er zwaar en hing het onheil alweer in de lucht.

In de witte steden van het Zuiden vond hij wél het licht en voelde hij dezelfde lichtheid als in Parijs. Een land uit zijn kinderdromen, dat alle verwachtingen nog overtrof. Alsof het onheil in de lucht daar verdreven werd door de Provençaalse zon.

Ook nu gaan we in Europa door zo'n gevaarlijke tussentijd waarin de oude wereld lijkt te sterven en de nieuwe nog niet geboren is.

In 2025 trok ook ik als correspondent voor de krant een tijd door Frankrijk. De witte steden kende ik niet zo goed als het noorden van het land dat ik leerde lief te hebben. Op reportages en reizen ontdekte ik ze en zag ik het licht op hun oude witte stenen. Honderd jaar na Roths doortocht is Frankrijk veranderd.

Wat blijft er over van het land dat hij zo liefhad? Sinds 1925 is er véél gebeurd. De Tweede Wereldoorlog takelde Frankrijk zwaar toe. In de *Trente Glorieuses*, de gouden jaren na die oorlog, transformeerde Frankrijk van een voornamelijk agrarische samenleving naar een geïndustrialiseerd en stedelijk land. Massaconsumptie, welvaart en moderne infrastructuur hebben het land ingrijpend veranderd. Er zijn sindsdien crisissen gepasseerd. Sociale crisissen, economische crisissen, internationale crisissen, sanitaire crisissen en morele crisissen die Frankrijk nog verder hebben getekend. Dus nee, het Frankrijk van vandaag is ongetwijfeld niet meer het land dat Roth leerde kennen.

Maar tegelijk is Frankrijk een land waar tradities belangrijk zijn. Het is een verschrikkelijk nostalgisch land. Vooral in onzekere tijden houden Fransen graag vast aan hun verleden. Dat verleden wordt een bron voor hun identiteit. Ze proberen het vast te grijpen, zeker wanneer ze het gevoel hebben dat het hun ontglipt.

Roths reportages zijn hoogstpersoonlijke ervaringen, weinig neutraal of objectief. Tegenover Roths trefzekere pen en inlevingsvermogen ben ik nogal feitelijk. De tijden zijn dan ook veranderd. Veel van Roths lezers waren nooit geweest in de steden die hij bezocht. Vandaag kan iedereen zich ongetwijfeld een beeld voorstellen bij Lyon, Arles of Marseille. Dat beeld moest Roth voor zijn lezers nog schetsen. Zij keken door zijn ogen en ontdekten de steden door zijn pen. Vandaag verwachten lezers dat reporters meer doen dan alleen aanwezig zijn.